

Тернопільський національний економічний університет
кафедра економічної теорії

Міждисциплінарна курсова робота

з дисципліни «Економічна теорія»

на тему:

**«СНР та альтернативні підходи до визначення
макроекономічних показників»**

Студентки 2 курсу ФМО-21

напряму підготовки «Фінанси та кредит»

Шастків І. П.

Керівник:

проф. Длугопольський Олександр Володимирович

Національна шкала _____

Кількість балів _____

Оцінка ECTS _____

Члени комісії _____

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

м. Тернопіль – 2016

Виконала:
студентка групи ФМО-21
Шастків Ірина Петрівна
Керівник:
проф. Длугопольський О.В.

Курсова робота з дисципліни «Макроекономіка» на тему:
**«СНР та альтернативні підходи до визначення
макроекономічних показників»**

План

Вступ

1. Теоретичні засади, принципи побудови та етапи розвитку національного рахівництва.
2. Валовий внутрішній продукт і валовий національний дохід як основні макроекономічні показники СНР: суть і методи обчислення.
3. Аналіз динаміки ВВП та ВНД в Україні.

4. Нові підходи макроекономічного розвитку та
~~4. Перспективи розвитку СНР.~~ *аналізувати ВВП*

5. Зміна ВВП; науковий аспект: висок
А. Діака - науковець Львівського
університету з початком 2015 р.

Висновок

Список використаних джерел

Додатки

Шастків І.П.
25.12.15

ПЛАН

Вступ

1. Теоретичні засади, принципи побудови та етапи розвитку національного рахівництва.
2. Валовий внутрішній продукт і валовий національний дохід як основні макроекономічні показники СНР: суть і методи обчислення.
3. Аналіз динаміки ВВП та ВНД в Україні.
4. Новітні індикатори макроекономічного розвитку як альтернатива ВВП.
5. Зв'язок ВВП і національного щастя: внесок А. Дітона – лауреата Нобелівської премії з економіки 2015 року.

Висновки

Список використаних джерел

ЗМІСТ

Вступ.....	5
1. Теоретичні засади, принципи побудови та етапи розвитку національного рахівництва.....	9
2. Валовий внутрішній продукт і валовий національний дохід як основні макроекономічні показники СНР: суть і методи обчислення.....	16
3. Аналіз динаміки ВВП та ВНД в Україні.....	25
4. Новітні індикатори макроекономічного розвитку як альтернатива ВВП.....	33
5. Зв'язок ВВП і національного щастя: внесок А. Дітона – лауреата Нобелівської премії з економіки 2015 року.....	37
Висновки.....	40
Список використаної літератури.....	43

ВСТУП

Новизна нашої роботи полягає у визначенні концепції національного рахівництва як складової господарського механізму через взаємозв'язок його інституційних елементів, що сприятиме оптимізації інформаційного поля СНР та її ролі в удосконаленні планування народного господарства України.

Наукові підходи до розуміння чинників розвитку соціально-економічних систем стрімко змінюється, що обумовлює необхідність створення цілісної макроекономічної картини стосовно головних економічних ресурсів держав – їхньої наявності, формування та розподілу, враховуючи перебіг змін у глобальному масштабі. Тому категорія найвищого рівня узагальнення системно-структурних економічних особливостей країн світу – національне багатство – потребує ґрунтовного дослідження [2, с.68].

Основним завданням, що постає перед економічною політикою України, є утримання стійкої динаміки та поліпшення якості економічного зростання як головної та обов'язкової умови підвищення соціальної спрямованості економічного розвитку країни. Проте на шляху реалізації цього завдання постає низка суттєвих викликів, пов'язаних із виявом системних структурних деформацій, притаманних українській економіці. Виникає потреба у розширенні спектра інструментів політики макроекономічної стабілізації, досягненні високих темпів економічного розвитку, пошуку шляхів вирішення важливих проблем, які постають на шляху подальшого соціально-економічного прогресу [10, с. 60].

Стверджувати, що макроекономічне вимірювання у рамках економічної науки всебічно досліджено, ще зарано. Дослідження цієї складної проблеми поширюється і сприймається науковим загалом як актуальна сфера в процесі інституціонального розвитку господарського механізму суспільства та функціонування економіки в цілому. Поки ще не можна стверджувати, що в повній мірі розкрито зміст системи національних рахунків як інституціонального інструментарію становлення господарського механізму, виявлено всі форми її реалізації в постіндустріальному суспільстві, описано характерні ознаки, а також механізм її удосконалення. Потребують подальших зусиль вчених питання щодо

проблеми законодавчого регулювання використання інформаційних ресурсів СНР, визначення внутрішніх суперечностей розвитку макроекономічного вимірювання і виявлення шляхів їх розв'язання. Теоретичне і практичне значення наукового аналізу вищезазначених питань та необхідність їх вирішення, забезпечення гармонізації системи національного рахівництва як інституційного інструментарію та основного інформаційного джерела для виконання управлінських функцій у сфері господарського механізму зумовило вибір теми моєї роботи, її мету і актуальність, предмет і об'єкт.

Обґрунтування національного рахівництва у сфері господарського механізму як інституціонального інструментарію полягає у його дослідженні через визначення інституційних чинників переваг СНР в господарському механізмі сучасної економіки, які зводяться до:

- зменшення невизначеності макроекономічних показників через структурування господарського процесу, а саме орієнтовано на динамічний соціально-економічний розвиток економічних інститутів та держави в цілому;
- визначення процесу рахівництва макроекономічних результатів як інформаційно-інноваційного інструменту інституційного регулювання у господарській сфері ринкової економіки.

Дослідникам СНР варто визначити підходи до удосконалення обліку на макрорівні за рахунок розкриття інформації щодо діяльності інституційних одиниць, що призведе до зменшення тіньових потоків як передумови складання, застосування СНР та підвищення ефективності державного регулювання. Це є нагально необхідним з метою надання достовірних даних для формування макроекономічних показників та сприяє формуванню єдиного інформаційного простору, сприяє підвищенню якості підготовки інформації при складанні СНР та скороченню термінів її обробки і доведенню до кінцевого споживача.

У курсовій роботі ми розглянемо наукові погляди щодо необхідності інтеграції різних видів рахівництва через врахування пріоритетів та вимог державного управління і переваг в системі економічного кругообігу.

Актуальність роботи пов'язана з активним розвитком української економіки та потребою у ефективному управлінні процесами формування та розподілу валового внутрішнього продукту та національного доходу у нашій державі. Структурна перебудова економіки потребує ґрунтовних змін у відповідному інформаційному забезпеченні держави як одного з основних користувачів економічної інформації, оскільки макроекономічне вимірювання є ефективним інституційним інструментарієм удосконалення господарського механізму суспільства. Сучасна трансформація суспільно-економічних відносин спрямована на розвиток та прогрес у всіх галузях економіки, проте цьому досі не сприяє наявне інформаційне поле - від мікрорівня до системних досліджень структури національної економіки.

З набуттям Україною державної незалежності і переходом її економіки на ринкові засади розвитку виникла об'єктивна необхідність у відповідних змінах системи макроекономічної статистики. Вже з 1992 р. згідно з положеннями концепції переходу вітчизняної статистики на міжнародні стандарти, в Україні почала запроваджуватись загальноприйнята в країнах світу Система національних рахунків зразка 1993 року.

Дане дослідження визначається необхідністю удосконалення і впровадження Системи національних рахунків України та адаптації міжнародних рекомендацій щодо її побудови та використання із врахуванням сучасних соціально-економічних умов нашої країни.

Метою є вивчення сутності СНР та альтернативних підходів до визначення макроекономічних показників національної економіки.

Основними **завданнями** роботи є:

- охарактеризувати теоретичні засади, принципи побудови та етапи розвитку системи національного рахівництва;
- опрацювати ВВП і ВНД: суть і методи обчислення;
- проаналізувати динаміку валового внутрішнього продукту та валового національного доходу України;
- ознайомитися з сутністю нових макроекономічних показників;

- проаналізувати зв'язок ВВП та національного щастя.

Об'єктом роботи є система національного рахівництва як логічно-послідовна, гармонічна і цілісна сукупність макроекономічних рахунків.

Предметом є відносини, що виникають у процесі формування СНР, а також розподілу і використання ВВП та ВНД.

Проблеми функціонування національного рахівництва постійно знаходяться у центрі уваги науковців-економістів та урядів багатьох країн світу. У різних аспектах аналізом цієї проблеми займалися вітчизняні вчені та економісти інших країн. Серед видатних вчених, що здійснили внесок в розвиток національного рахівництва на різних історичних етапах слід назвати: У. Петті, Д. Кейнса, Ф. Кене, А. Маршала, С. Кузнеця, В. Леонт'єва, Р. Фріша, Р. Стоуна. Науковим аналізом цієї проблеми займалися вітчизняні вчені та економісти країн СНД. Серед найбільш відомих авторів варто назвати Б. Башкатова, А. Гальчинського, С. Герасименка, А. Головка, Г. Кірейцева, С. Мочерного, Р. Моторина, І. Нікітіну, А. Пономаренка, С. Панчишина, Б. Рябушкіна, В. Тарасевича, В. Швеця та інших вчених[13, с. 28].

Теоретичні засади, принципи побудови та стан розвитку національного рахівництва

Аналіз процесів відтворення всієї національної економіки здійснюється на основі певної системи національних рахунків, яка відображає обсяг сукупного випуску продукції, національний дохід, структуру доходів та витрат країни.

Система національних рахунків – це система взаємопов'язаних макроекономічних показників, які відображають виробництво і споживання товарів та послуг, розподіл та перерозподіл доходів на рівні національної економіки, формування національного багатства, які поєднані єдиними методологічними принципами і підходами [20, с. 76].

Система національних рахунків застосовується практично в усіх країнах світу. Нею описують валовий внутрішній продукт на всіх стадіях його руху: виробництво, розподіл, перерозподіл і кінцеве використання.

СНР використовується для макроекономічного аналізу з метою вивчення й удосконалювання національної економіки, а також для упорядкування економічних прогнозів.

СНР будується на таких принципах:

- 1) До сукупного продукту відносять як матеріальні, так і нематеріальні блага та послуги, створені в економіці, що передбачає розширене пояснення продуктивності праці;
- 2) грошові витрати в економіці дорівнюють всім грошовим доходам, тобто вартість кінцевого продукту складається з витрат на оплату залучених економічних ресурсів, яка дорівнює сумі первинних доходів їх власників;
- 3) всі показники розраховуються тільки в грошовій формі та без повторного рахунку;
- 4) рух продукту в економіці розглядається через господарський кругообіг, в якому виробництво, розподіл, обмін та споживання розглядаються як взаємопов'язані сторони єдиного процесу відтворення, а макроекономічні

процеси розглядаються як поєднання запасів та потоків ресурсів і продуктів, витрат і доходів;

5) національна економіка розглядається як сукупність інституційних одиниць, яким притаманні єдність поведінки, самостійність у прийнятті рішень, ведення бухгалтерського обліку; серед інституційних одиниць виділяють резидентів та нерезидентів, які об'єднані у сектори. Всього виділяють п'ять секторів - сектори підприємства, фінансових і державних установ, громадських та приватних організацій, домашніх господарств та зовнішньоекономічних зносин;

б) головними поняттями СНР є економічна операція як сукупність елементарних потоків.

Отже, продукт, який враховується СНР, включає речовий продукт та неречовий продукт або послуги. При цьому ідеться про усі послуги – як матеріальні так і нематеріальні. Це означає, що СНР виділяє у національному виробництві дві сфери – матеріального та нематеріального виробництва.

Другий момент, на якому потрібно зупинитися, - це теза, що вартість річних купівель у країні дорівнює вартості річних продажів і ця вартість і буде вартістю сукупного продукту. Це означає, що будь-який продукт, у тому числі й сукупний продукт національної економіки, можна оцінити як з боку грошових доходів від його продажу, так і з боку грошових витрат на його купівлю.

Система національного рахівництва подібна до системи бухгалтерського обліку на рівні підприємств і складається з системи взаємопов'язаних рахунків і балансових таблиць, тобто використовується форма подвійного запису – через доходи і витрати. Цим самим у СНР охоплюються всі стадії відтворення сукупного продукту нації.

Слід відмітити, що в Україні СНР почала використовуватись відносно недавно. У 1926 році в СРСР був опублікований перший баланс народного господарства за 1923 - 1924 рр., розроблений у ЦСУ під керівництвом П. І. Попова. Це були перші у світі офіційні розрахунки макроекономічних показників. Баланс народного господарства поділяв суспільне виробництво на дві сфери:

виробничу та невиробничу. СНР була започаткована в кінці 20 – на початку 30-х років XIX століття, коли в економіці панувала Велика депресія (1929 – 1933).

Формування системи національного рахівництва на Заході розпочалося в 1930-х роках, а саме в Англії. В результаті багаторічних пошуків з'явилася Система національного рахівництва (СНР), яка стала загальноприйнятою у світі. Засновником СНР є Р. Стоун, учень Дж. М. Кейнса, професор Кембриджського університету. Організація об'єднаних націй, після Другої світової війни, створила міжнародну стандартизовану систему національного рахівництва. Перший її варіант з'явився в 1953 року, який доповнювався та уточнювався 1960-го, 1964-го, 1968-го, і, нарешті, 1993 року [13, с. 26].

Україна перейшла до цієї системи в 1990-ті роки, проте цей перехід не завершився і досі. Спершу було введено систему макроекономічних показників, яка базувалася на категорії валового внутрішнього продукту (ВВП). Зокрема в галузевому розрізі, а саме в статистиці промисловості, випуску сільськогосподарської продукції, товарів народного споживання тощо зберігаються показники БНГ, а саме, валової продукції. Перехід бухгалтерського обліку на СНР завершено в банківському секторі, а в інших галузях народного господарства цей процес триває, оскільки проблема є надто складною і потребує часу для розв'язання.

До основних категорій системи національних рахунків належать: інституційна одиниця, економічна операція та резидент.

Інституційна одиниця – це економічна одиниця, яка є юридичною особою, веде бухгалтерську звітність та приймає самостійно рішення у сфері основної діяльності. Інституційна одиниця є базовою одиницею обліку в СНР.

Резидентами країни є особи або організації, центр інтересів яких зосереджений на території цієї країни.

Резиденти поділяються на: резиденти-особи та резиденти-підприємства.

В Україні національні рахунки розробляються Державним комітетом статистики за міжнародним стандартом СНР ООН з 1993 року [3, с. 231].

В основі обчислення макроекономічних показників лежить рівність сумарних доходів та витрат. Дохід у СНР тлумачиться як максимальна сума надходжень у грошовій формі, яку можна витратити, але так, щоб зберегти капітал, який існував спочатку. Зокрема, не кожна сума грошових надходжень виступає у формі доходу. Наприклад, до категорії доходу не відносять суми, які отримані внаслідок інфляції, коли, запаси сировини чи інші активи, куплені за одними цінами, перепродаються за інфляційно-підвищеними, це утворює так званий холдинговий прибуток. Згідно концепції СНР додатковий дохід, який отриманий за рахунок різниці в цінах, підлягає виключенню з доданої вартості та обсягів створених доходів. Утворення доходів СНР пов'язує з процесом виробництва товарів та послуг, зміною за рахунок цього фінансових активів та пасивів, капіталоутворенням та з накопиченням національного багатства.

Слід відзначити, що в СНР дохід охоплює результати всіх видів виробничої діяльності у визначений проміжок часу, як правило, за рік. Річ, яка була створена в попередньому році, але не продана в поточному, у дохід цього року не включають. Перепродаж речей до доходу не входить, незалежно від року виробництва. Щодо послуг фінансових посередників, біржових операцій з цінними паперами це також стосується. Оскільки тут не відбувається збільшення національного продукту, а лише зміна форм власності [5, с. 105].

І нарешті, до доходів не враховують діяльність із виробництва товарів та посліг, призначених для власного споживання, які не набувають грошової форми: домашнє господарство, виготовлення їжі, предметів господарського вжитку. Не включаються в СНР доходи, котрі отримані в тіньовому секторі економіки.

Дохід у СНР є показником грошової вартості товарів та послуг, які легально вироблені для продажу в процесі поточного виробництва. Додана вартість дорівнює сумі первинних доходів, котрі привласнюють інституційні сектори економіки, оскільки беруть участь у процесі виробництва та активах, використаних у виробничих цілях.

Якщо економічна система є замкненою, то всі витрати на купівлю товарів та послуг неминуче є доходами виробників цієї продукції. Тобто, будь-яка дія, що

впливає на витрати, нею обхідна в'язково відбиватися на доходах, і навпаки – все, що має вплив на доходи, надалі відбивається на витратах. Щоб уникнути подвійного рахунку – ситуації, коли одна й та ж сама операція може бути врахована двічі, в СНР вирізняють наступні поняття:

- проміжна продукція – це товари і послуги, що купуються з метою подальшої переробки, обробки або для перепродажу;

- кінцева продукція – товари і послуги, що купуються з метою кінцевого споживання, не для подальшої переробки чи продажу;

- додана вартість фірми – вартість, що створена в процесі виробництва на певному підприємстві і охоплює реальний вклад підприємства у створення вартості конкретного продукту, не включає вартості проміжних товарів і послуг, що були придбані фірмою і використані в процесі виробництва [13, с. 30].

Система національних рахунків дозволяє тримати руку на економічному пульсі країни. Показники, які входять у СНР, дають змогу вимірювати обсяги виробництва в конкретний момент часу і розкривати фактори, котрі безпосередньо впливають на функціонування економіки. Далі, порівнюючи рівні національного доходу за певний відрізок часу, можна побудувати криву, що характеризує функціонування економіки в довгостроковій перспективі: її підйом або спад відіб'ється на показнику національного доходу. Нарешті, інформація, яка дає рахунки національного доходу, є основою для формування і впровадження в життя поточної та стратегічної політики держави, спрямованої на поліпшення функціонування економіки: без таких розрахунків економічна політика базувалася б на інтуїції. Коротше кажучи, рахунки національного доходу дозволяють нам складати таблиці економічного здоров'я суспільства і розумно визначати політику, яка б сприяла поліпшенню цього здоров'я [14, с.145].

Отже, можна виділити наступні особливості розрахунку макропоказників у СНР:

1. Всеохоплюючий характер. Це пояснюється тим, що СНР містить впорядковану інформацію про:

- всі господарські суб'єкти, які беруть участь в економічному процесі: юридичні та домашні господарства;

- всі економічні операції, пов'язані з виробництвом, розподілом і перерозподілом доходів, накопиченням активів та іншими аспектами економічного процесу;

- всі економічні активи і пасиви, що формують національне багатство.

1. У СНР існує відмінність між національною та вітчизняною «основами» реєстрації показників. Тому й розрізняють показник валового внутрішнього продукту та валового національного доходу.

2. Правило, яке закладене в основу розрахунків макроекономічних показників, це рівність доходів і витрат. Це правило впливає із замкненості економічної системи і стверджує, що всі витрати на купівлю товарів і послуг неминуче є доходами виробників цієї продукції. Виходячи з такого правила, будь-яка дія, що впливає на витрати, мусить обов'язково відбитися на доходах, і навпаки – все, що впливає на доходи, надалі відбивається на витратах.

3. При вимірюванні випуску важливо уникнути подвійного рахунку - ситуації, коли одна й та сама операція може бути врахована двічі. З цією метою в СНР і розрізняють поняття проміжної продукції, кінцевої продукції, доданої вартості фірми.

4. У СНР для розрахунку загальної вартості виробництва використовують ринкову ціну товарів і послуг. Та оскільки певні товари і послуги не продаються на ринку і не мають ринкової ціни, то для їхньої оцінки застосовують умовно нараховану, або імпутовану вартість.

Вона застосовується у сфері домашніх господарств. Наприклад, людина, що орендує житло, платить орендну плату, яка входить в рахунки ВВП як доходи власника будинку і як витрати тієї людини, яка це житло орендує. Проте значна кількість людей проживає у власних будинках; зрозуміло, що вони не сплачують орендної плати, хоча й користуються тими самими послугами, що й люди, які житло орендують. Тому, аби врахувати цей обсяг послуг, у ВВП внесено «орендну плату», яку власник будинку ніби сплачує сам.

Інша сфера, де застосовується імпутування, – послуги, надані державним сектором економіки (оборона, охорона громадського порядку, освіта й охорона здоров'я, які фінансуються з державного бюджету, та ін.). Ці послуги не продаються на ринку і не мають ринкової ціни. Тому в складі ВВП вони враховуються у відповідності з поточними затратами, пов'язаними з їх наданням. Мета застосування імпутованих оцінок – отримати повніші та вірогідніші значення ВВП.

Сучасна СНР ООН містить більше 500 різних стандартів рахунків. Вони доповнюють 26 допоміжними таблицями. Ними деталізуються окремі статті стандартних показників за тими чи іншими критеріями [11, с. 34].

Отже, СНР є логічно-послідовною, гармонічною та цілісною сукупністю макроекономічних рахунків, балансів активів та пасивів, а також таблиць, в основу яких покладено низку узгоджених на міжнародному рівні понять, визначень та класифікацій. Вона вміщує інформацію про всіх суб'єктів, що беруть участь у економічних процесах; відображає всі економічні операції, пов'язані з виробництвом, розподілом та перерозподілом доходів, нагромадженням активів, кінцевим споживанням. СНР дає можливість виражати економічні дані у формі, придатній для здійснення економічного аналізу та прийняття важливих управлінських рішень.

2. Валовий внутрішній продукт і валовий національний дохід як основні макроекономічні показники СНР: суть і методи обчислення

Основними показниками результатів економічної діяльності є валовий внутрішній продукт (ВВП) і валовий національний дохід (ВНД).

Валовий внутрішній продукт (ВВП) – це сукупність кінцевих продуктів, вироблених на території країни усіма підприємствами і домашніми господарствами, незалежно від їх національної та громадянської приналежності, що мають центр економічних інтересів на території певної країни, здійснюють виробничу діяльність і перебувають на її економічній території не менше року [20, с. 28].

При розрахунку ВВП враховується вартість кінцевих товарів і послуг, вироблених лише в поточному періоді. А тому з розрахунків вилучають так звані невиробничі операції, які бувають двох типів:

- 1) перепродаж товарів;
- 2) власне фінансові операції.

У свою чергу власне фінансові операції поділяються на:

- 1) державні трансфертні виплати. Під трансфертами розуміють односторонній потік благ, доходів, які мають перерозподільний і безоплатний характер. Коли мова йде про державні трансферти, говорять про виплати з державного бюджету (пенсії, стипендії, допомога по безробіттю тощо);

- 2) приватні трансфертні платежі (допомога з боку батьків дітям, подарунки родичів та друзів тощо). Ця операція не є наслідком виробництва, а виступає як акт передачі коштів від однієї приватної особи до іншої;

- 3) операції з цінними паперами (купівля-продаж акцій та облігацій також вилучається із ВВП, оскільки це є обмін паперовими активами, перерозподіл власності).

Розраховується ВВП як у фактично діючих цінах, так і в цінах попереднього року, що дають змогу вилучити вплив цінового фактора на зміну обсягу ВВП і визначити темпи зростання або падіння його фізичного обсягу. Для оцінки впливу цінового фактора на величину ВВП використовують індекси-дефлятори.

Існують три методи розрахунку ВВП:

- 1) за витратами (метод кінцевого використання);
- 2) за доданою вартістю (виробничий метод);
- 3) за доходами (розподільчий метод) [13, с. 31].

При розрахунку ВВП методом кінцевого використання підсумовуються витрати усіх економічних агентів, які використовують ВВП: домашніх господарств, фірм, держави та іноземців, які експортують товари з даної країни (рис. 2.1).

Рис. 2.1

Структура ВВП за витратами

Складено автором на основі джерела [3, с. 235].

Фактично мова йде про сукупний попит на вироблений ВВП. Сумарні видатки можна розкласти на декілька компонентів:

$$\text{ВВП за витратами} = C + I + G + X_n, \quad (2.1), \quad [13, \text{с. 32}]$$

де C – особисті споживчі видатки, які охоплюють видатки домашніх домогосподарств на товари тривалого користування (холодильники, телевізори, легкові автомобілі), видатки на предмети поточного вжитку (хліб, сорочка, зубна паста тощо), і видатки споживачів на послуги (юридичні, перукарські та ін.);

I – валові внутрішні інвестиції, що включають інвестиції в основні виробничі фонди; інвестиції у житлове будівництво; інвестиції у запаси. Валові

інвестиції можна також представити як суму валових чистих інвестицій і амортизації.

G – державні закупівлі товарів та послуг, що охоплюють усі державні видатки на кінцеві продукти підприємств і на наймання в державний сектор працівників. Проте вони не враховують державних трансфертних платежів, бо такі видатки не відображають збільшення поточного виробництва і є просто передаванням державних доходів певним родинам або інвалідам.

X_n – чистий експорт товарів і послуг за межі країни. Він розраховується як різниця між експортом і імпортом. Це пояснюється тим, що при розрахунку ВВП необхідно врахувати всі видатки, пов'язані з покупками кінцевих товарів і послуг, вироблених у певній країні, у тому числі, і видатків іноземців, тобто вартість експорту даної країни. Одночасно необхідно виключити з покупок вартість імпорту. Чистий експорт може бути і від'ємною величиною. [16, с. 68].

Наведене рівняння 2.1. дуже часто називають основною макроекономічною тотожністю. Відмінність між її членами - C, I, G, X_n – базується головним чином на різниці між типами покупців, які здійснюють ці витрати (домашні господарства, фірми, держава, іноземці), а не на різниці куплених благ і послуг. До ВВП не включаються витрати на придбання товарів, вироблених за минулі роки (наприклад, покупка дому, збудованого 5 років тому), а також витрати на покупку проміжних товарів, що дозволяє запобігти подвійному розрахунку.

Другим методом розрахунку ВВП є *виробничий метод*.

При розрахунку ВВП виробничим методом підсумовується додана вартість, яка створена всіма галузями економіки.

$$\text{ВВП} = \sum (\text{ВВ} - \text{МВ}) + (\text{ПП} - \text{С}), \quad (2.2), \quad [13, \text{с. } 33]$$

ВВ – валовий випуск окремих галузей;

МВ – матеріальні витрати окремих галузей;

ПП – продуктові податки;

С – субсидії;

(ПП – С) – чисті продуктові податки.

При розрахунку ВВП виробничим методом додається вартість, створена додатково на кожній стадії виробництва кінцевого продукту (так звана додана вартість). Додана вартість – це різниця між вартістю продукції, виробленої фірмою, і сумою, сплаченою іншим фірмам за придбану сировину, матеріали та інше (тобто за проміжну продукцію). Величина ВВП в цьому випадку являє собою суму доданої вартості всіх фірм, що виробляють продукцію. Цей метод дає можливість врахувати вклад різних фірм і галузей у створення ВВП. Виключення проміжної продукції дає можливість вирішити проблему подвійного розрахунку.

Для економіки ВВП, загалом у ринкових цінах, визначається як сума валової доданої вартості усіх видів економічної діяльності в основних цінах і податків, за виключенням субсидій на продукти [22, с. 105]. Виробничий метод має важливе значення для аналізу результатів функціонування економіки. Він дозволяє охарактеризувати внесок кожного виду економічної діяльності та кожного інституційного сектора економіки у створення ВВП.

Третій метод – це *розрахунок ВВП за доходами*. При розрахунку ВВП розподільчим методом підсумовуються всі види факторних доходів, а також непрямі податки на бізнес (рис. 2.2).

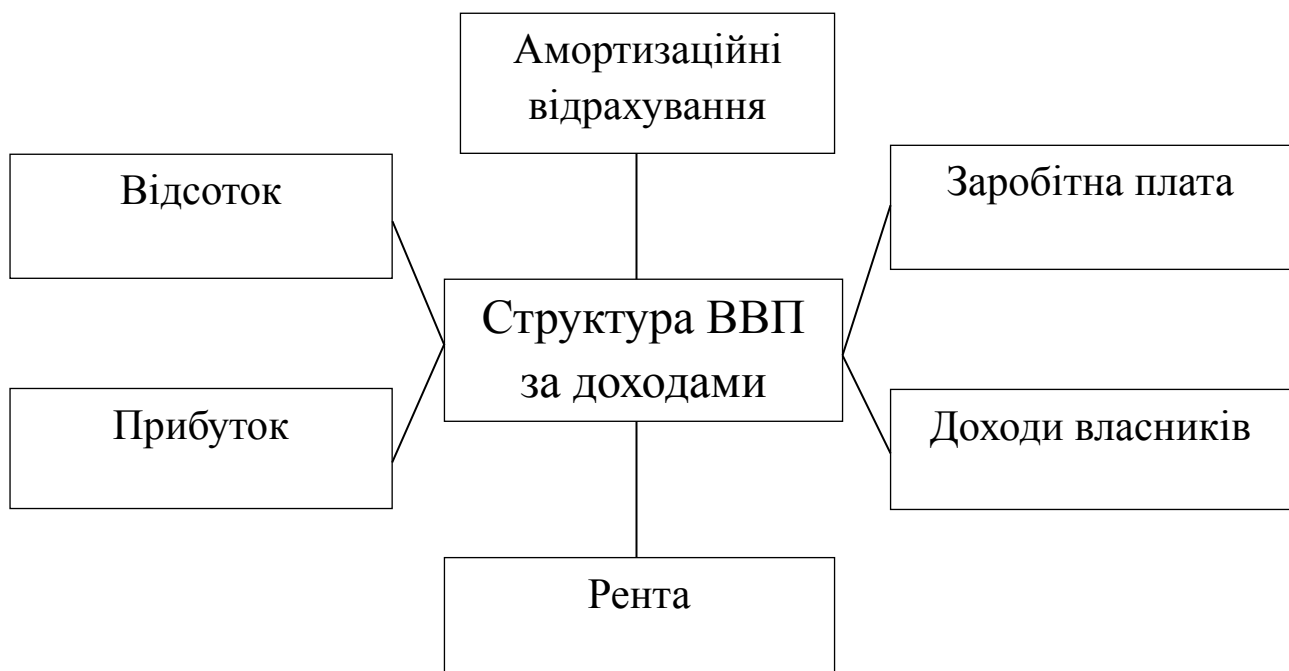

Рис. 2.2 Структура ВВП за доходами

Складено автором на основі джерела [3, с. 236].

$$ВВП = W + P + T + R + A + r, (2.3), [13, с. 34]$$

У складі ВВП звичайно виділяють наступні види факторних доходів (критерієм є спосіб отримання доходу):

W – заробітна плата найманих працівників, яку фірми й уряд виплачують тим, хто пропонує працю, враховують також доповнення до зарплати, які підприємства вносять у різні фонди;

A – амортизаційні відрахування, показують обсяг капіталу, спожитого у процесі виробництва впродовж року);

R – рента, тобто доходи, які отримують домогосподарства та фірми від нерухомого майна, в тому числі приписану ренту за проживання у власній оселі;

P – прибуток. Він має два різновиди – доходи некорпоративного сектора (доходи підприємств, що перебувають в одноосібній власності) та прибуток акціонерних підприємств.

T – непрямі податки на бізнес (податок на додану вартість, акцизний збір, ліцензійні платежі);

r – процент, що являє собою виплати грошового доходу постачальникам грошового капіталу (виплати процентів домогосподарствам за вклади, за облігації підприємств).

При розрахунку ВВП за доходами додаються всі види факторних доходів, а також два компоненти, що не є доходами: амортизаційні відрахування (A) і чисті непрямі податки на бізнес (T), тобто податки мінус субсидії.

З наведених методів розрахунку ВВП частіше за все використовують виробничий і метод кінцевого використання (їх застосовує більшість країн ЄС). Вибір визначається наявністю надійної інформаційної бази [13, с. 34].

ВВП – дуже важливий показник функціонування національної економіки. Однак потрібно розуміти, що він дещо занижує реальний обсяг вітчизняного виробництва. По-перше, ВВП не враховує результатів економічної діяльності в тіньовому секторі національної економіки. По-друге, не всі вироблені в національній економіці продукти проходять стадію купівлі-продажу.

Починаючи з 1993 року, показник валового національного продукту (ВНП) у СНР поступово змінили показники валового національного доходу (ВНД) та чистого національного доходу (ЧНД).

Валовий національний дохід (ВНД) – ринкова вартість кінцевих товарів і послуг, вироблених за рік її резидентами як на території країни, так і за її межами (в інших країнах) [20, с. 33].

Валовий національний дохід дорівнює сумі ВВП та первинних доходів, одержаних резидентами за кордоном у вигляді оплати праці, відсотків, дивідендів, неінвестованих доходів від прямих зарубіжних інвестицій, мінус первинні доходи, передані резидентами за кордон.

$$\text{ВНД} = \text{ВВП} + \text{YL} - \text{YM}, \quad (2.4), \quad [13, \text{с. } 39]$$

де YL – первинні доходи, одержані з-за кордону;

YM – первинні доходи, передані за кордон.

Окрім первинних доходів резиденти країни можуть отримувати із-за кордону трансферти – безоплатні доходи, які не вимагають повернення. В свою чергу, трансферти передаються і за кордон. ВНД, зосереджений на трансферти, утворює так званий наявний валовий національний дохід (ВННД).

Валовий національний наявний дохід (ВННД) дорівнює валовому національному доходу плюс поточні трансферти, одержані резидентами з-за кордону, мінус поточні трансферти, передані за кордон.

$$\text{ВННД} = \text{ВНД} + \text{Tr L} - \text{Tr M}, \quad (2.5), \quad [13, \text{с. } 39]$$

де Tr L – поточні трансферти, одержані з-за кордону;

Tr M – поточні трансферти, передані за кордон.

За своїм обсягом наявний дохід може бути як більшим, так і меншим від валового. Все залежить від того, позитивним чи негативним є сальдо трансфертних виплат.

Окрім ВВП і ВНД, існує цілий ряд інших взаємопов'язаних показників національного рахівництва. Всі вони розраховуються на підставі ВВП і використовуються з тією чи іншою метою в макроекономічному аналізі.

Чистий валовий продукт (ЧВП) можна отримати із ВВП, якщо його зменшити на величину амортизаційних відрахувань .

$$\text{ЧВП} = \text{ВВП} - \text{Амортизаційні відрахування}, (2.6), [3, \text{с. } 237]$$

Національний дохід (НД) являє собою сукупний дохід в економіці, який отримують від використання факторів виробництва (праці, капіталу, технології тощо) їх власники. Цей показник можна отримати, коли показник ЧВП зменшити на величину чистих непрямих податків.

$$\text{НД} = \text{ЧВП} - \text{чисті непрямі податки}, (2.7), [3, \text{с. } 237]$$

Показник *особистого доходу (ОД)* можна розрахувати, коли від національного доходу відняти внески на соціальне страхування, нерозподілений прибуток акціонерних підприємств, податки на прибуток акціонерних підприємств і додати суму трансфертних платежів. Необхідно також відняти чистий відсоток і додати особисті доходи, отримані у вигляді відсотку [15, с. 59].

Використовуваний дохід (ВД) - це дохід, який залишається у розпорядженні домогосподарств. *Використовуваний дохід* розраховується шляхом зменшення показника особистого доходу на суму прибуткового податку з громадян та деяких неподаткових платежів державі.

Для макроекономічного аналізу тенденцій розвитку економіки країни виділяють номінальні і реальні значення ВВП.

Номінальний ВВП (ВВП_н)— це показник загального обсягу виробництва, який обчислюється в поточних цінах, тобто в фактичних цінах даного року .

$$\text{ВВП}_n = \sum q_1 * p_1, (2.8), [3, \text{с. } 237]$$

де q_1 – обсяг виробництва i -го товару в поточному році;

p_1 – ціна i -го товару в поточному році. Таким чином, на величину номінального ВВП впливають два процеси: динаміка обсягу виробництва та динаміка рівня цін.

Реальний ВВП (ВВП_р) — це показник загального обсягу виробництва, який обчислюється в постійних цінах, тобто в цінах базового періоду.

$$\text{ВВП}_p = \sum q_1 * p_0, (2.9), [3, \text{с. } 298]$$

Де q_1 – обсяг виробництва i -го товару в поточному році;

p_0 – ціна i -го товару в базисному році.

Реальний ВВП можна розрахувати шляхом коригування номінального ВВП, зважаючи на індекс цін (I_p):

$$\text{Реальний ВВП} = \text{ВВП}_n / I_p, (2.10), [3, \text{с. 238}]$$

Індекси цін використовують для оцінки зміни темпів інфляції, динаміки вартості життя. Індекс цін - відносний показник у коефіцієнтах або відсотках, який характеризує зміну цін у часі (індекс динаміки) або у просторі (територіальний індекс) [12, с. 203].

Дефлятор - (англ. deflator) - індекс цін, який використовується при перерахунку поточних вартісних показників у постійні ціни. Застосовується для усунення впливу змін цін при визначенні динаміки фізичного обсягу вартісних показників, їх переоцінки і перерахунку.

$$\text{Дефлятор (\%)} = (\text{ВВП}_n / \text{ВВП}_p) * 100\%, (2.11), [3, \text{с. 238}]$$

Сучасна економічна наука виділяє 4 індекси цін:

- 1) Індекс цін Ласпейреса показує, як змінився рівень цін упродовж певного проміжку часу, якщо структура виробництва і споживання не змінилася:

$$I_L = \frac{\sum p_1 q_0}{\sum p_0 q_0}, (2.12), [11, \text{с. 54}]$$

де q_0 – обсяг виробництва у базовому періоді.

- 2) Індекс споживчих цін – це індекс цін Ласпейреса, який обчислюється для незмінного кошика споживчих товарів і послуг:

$$I_{SC} = \frac{\sum p_1 q_k}{\sum p_0 q_k}, (2.13), [11, \text{с. 54}]$$

де q_k – споживчий кошик товарів і послуг.

- 3) Індекс Пааше – показник рівня цін, де змінними вагами є обсяг і структура виробництва розрахункового року:

$$I_n = \frac{\sum p_1 q_1}{\sum p_0 q_1}, (2.14), [11, \text{с. 55}]$$

- 4) Індекс Фішера – це середнє геометричне значення індексів Ласпейреса і Пааше, він зменшує неточності в оцінці зростання загального рівня цін:

$$I_{\phi} = \sqrt{I_l \times I_n}, (2.15), [11, \text{с. 55}].$$

Отже, існує безліч показників економічного добробуту суспільства, проте найкращим доступним індикатором здоров'я економіки є обсяг річного сукупного виробництва товарів і послуг, або, як його називають, сукупний випуск продукції в економіці. Головним показником при упорядкуванні національних рахунків служить валовий внутрішній продукт (ВВП), який характеризує кінцевий результат виробничої діяльності економічних одиниць-резидентів у сфері матеріального і нематеріального виробництва. На сьогоднішній день розроблено новітні макроекономічні показники такі як індекс людського розвитку, індекс економічної свободи, індекс глобалізації. Сукупність вище перелічених показників дозволяє з точністю визначити ефективність функціонування економіки.

3. Аналіз динаміки ВВП і ВНД в Україні

Валовий внутрішній продукт (ВВП) — один із найважливіших показників розвитку економіки, який характеризує кінцевий результат виробничої діяльності економічних одиниць-резидентів у сфері матеріального і нематеріального виробництва.

Показник ВВП характеризує можливості економіки щодо забезпечення добробуту суспільства у трьох аспектах: ефективність розподілу виробництва на продукти проміжного та кінцевого призначення; структури кінцевого попиту; первинних доходів. ВВП є основою вимірювання структури виробництва, оцінки дефіциту державного бюджету, грошової емісії та міжнародних порівнянь якості життя. Особливістю ВВП є те, що він охоплює вартість тільки тих товарів та послуг, які вироблені на території даної країни.

Дослідження динаміки ВВП України розпочнемо з аналізу номінального та реального ВВП.

Номінальний ВВП характеризує обсяг виробництва, який вимірюється в поточних цінах. Цей показник має постійну тенденцію до зростання, але не характеризує позитивну тенденцію в економіці країни.

Аналізуючи зміну динаміки номінального ВВП визначити за рахунок чого відбуваються ці зміни важко: змін цін чи виробництва.

Тому розраховують реальний ВВП, який вимірюється в постійних цінах, тобто на величину цього показника впливає лише зміна обсягів виробництва. Тобто це показник, який характеризує економічну діяльність в реальному секторі економіки (рис. 3.1.). Розглянемо його детальніше за даними Державної служби статистики України [26].

Аналіз таблиці 3.1. показує, що з 2010-2013 рік обсяг реального ВВП щорічно зростав, індекс фізичного обсягу за ці роки нижче 100% не знижувався.

Отже, обсяг реального валового внутрішнього продукту кожного наступного року дорівнював або перевищував обсяг номінального ВВП попереднього року, це свідчить про незначне зростання економіки країни.

Приріст реального ВВП за 2013 рік був нульовим. Проте, зниження

реального ВВП впродовж перших трьох кварталів (на 1,3% у I кварталі та на 1,2% у II та на 1,1% у III кварталах) компенсувалося зростанням економіки у IV кварталі (на 3,4%) [26].

Таблиця 3.1.

Валовий внутрішній продукт

	Номінальний ВВП, млн грн	Реальний ВВП, млн грн	У постійних цінах 2010 року, % до відповідного періоду попереднього року	
			індекс фізичного обсягу ВВП	індекс-дефлятор ВВП
2010 рік	1 079 346	1079346	...	...
2011 рік	1 299 991	1 138 338	105,5	114,2
2012 рік	1 404 669	1141055	100,2	107,8
2013 рік	1 465 198	1140750	100,0	104,3
2014 рік	1 566 728	1062835	93,2	114,8
2015 рік	1 979 458	1 430 290		138,4

У 2014 році вітчизняна економіка відчула дисбаланс, як зовнішній так і внутрішній. Військовий конфлікт на Сході України, анексія АР Крим і м. Севастополя, несприятлива цінова кон'юнктура на зовнішніх ринках негативно відобразилися на економіці країни.

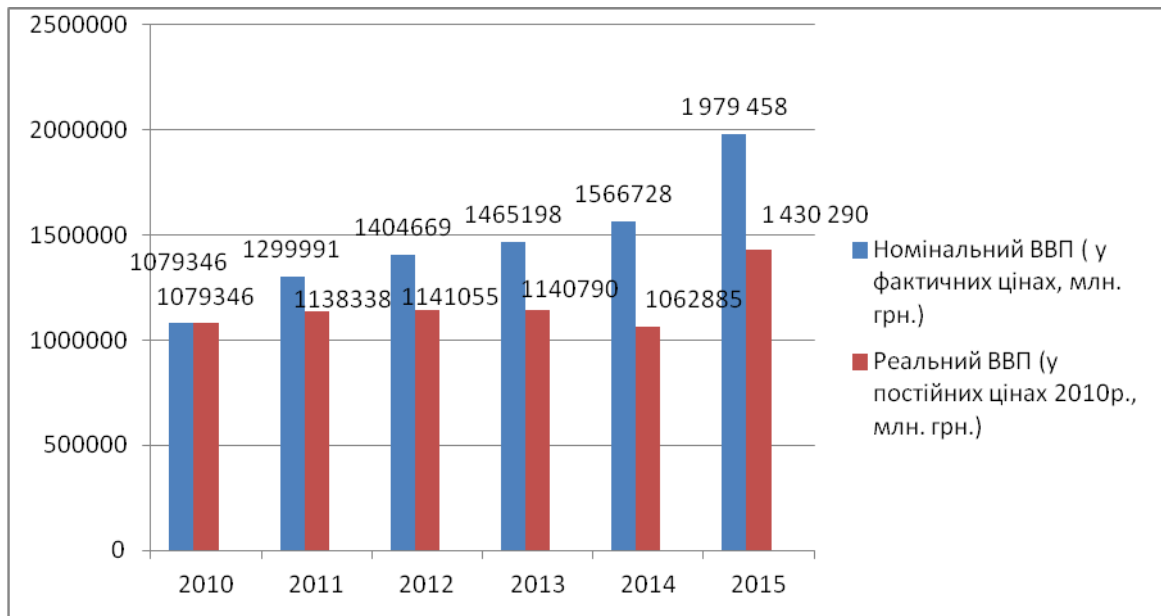

Рис. 3.1. Динаміка реального та номінального ВВП України за 2010-2015 рр.

Складена автором на основі джерела [26]

Згідно рис. 3.1. спостерігаємо негативну тенденцію зниження реального ВВП у 2014 році. Проте, ВВП у 2014 році скоротилося на 6, 8%. Обсяг номінального ВВП навпаки, продовжує зростати в порівнянні з 2013 роком, що становить 101530 млн. грн. Таке відхилення між показниками реального та номінального ВВП говорить про інфляційні процеси в країні, які пов'язані з ростом цін на товари та послуги, скороченням обсягів споживання, виробництва цих товарів та послуг. А це призвело до зниження купівельної спроможності населення та його добробуті.

У 2014 році відбулося прискорення темпів падіння промислового виробництва, яке становило 10,2%. Всі основні агреговані види промисловості проаналізували негативну динаміку: скорочення обсягів виробництва у добувній промисловості – 13,7%, постачанні електроенергії, газу, пари – 6, 6%, переробній промисловості – 9,3%. Це було зумовлено падінням виробництва у Донецькій та Луганській областях. Падіння обсягів виробництва у 2014 році пояснюється зменшенням попиту, що зумовлене зниженням купівельної спроможності населення. Високі темпи інфляції та тлі глибокої девальвації гривні сильно підірвали доходи населення [27].

Тенденція збільшення номінального ВВП зі скороченням реального продовжується і в 2015 році. Так, за I квартал поточного року обсяг номінального ВВП сягнув позначки у 367,6 млрд. грн., що є рекордною за останні п'ять років, але обсяг реального ВВП в порівнянні з I кварталом 2014 року скоротився на 13 % і становив лише 259,8 млрд. грн. (для порівняння, у I кварталі 2012 року реальний ВВП становив 264,9 млрд. грн.). Тобто, можна припустити, що країна повернулася до показників трирічної давнини і передумов для призупинення подальшого падіння наразі не очікується [24].

Падіння реального ВВП у II кварталі 2015 року знижується до 14,6% у річному вимірі. У III кварталі 2015 року, реальний ВВП порівняно з II кварталом зріс на 1%. Проте Національний банк погіршив оцінку падіння економічної активності за результатами 2015 року до 11,6%. Це спричинено відсутністю значного прогресу у відновленні контролю над зоною АТО, суттєвим спадом експорту в Росію, жорсткішою монетарною та фіскальною політикою [25].

Проводячи аналіз темпів зростання реального ВВП в Україні можна помітити певну циклічність, яка спостерігається протягом останніх 13 років. Проте динаміка показника ВВП насправді приховує дійсні масштаби кризового падіння та труднощі виходу з нього. Ситуація в Україні відрізняється особливою складністю, оскільки відбувається накладання затяжної кризи та поточних кризових явищ. І скільки ще потрібно часу для відновлення темпу росту, який, на жаль, спадає, - невідомо. Тобто, початковий потенціал зростання економіки, на сьогодні, вичерпує себе.

Зокрема, інфляція має не тільки монетарний характер через девальвацію гривні, однією з важливих причин інфляційного сплеску може бути зростання тарифів на комунальні послуги, яке і продовжуватиметься в 2016 році [24].

Після досягнення споживчою інфляцією пікових значень у квітні 2015 року, в останні місяці відбулася стійка тенденція до її уповільнення. Це було спричинено відносною стабільністю на валютному ринку та зменшенням залишкових ефектів девальвації гривні, зниження цін на світових на світових

продовольчих і сировинних ринках та економічною активністю, проведення жорсткої монетарної політики. Ці чинники призвели до зниження прогнозу споживчої інфляції на кінець 2015 року до 44%. На прогнозованому тлі інфляція також знижується. Стимулюватиме інфляцію наближення економіки до потенційного рівня в середньостроковому періоді.

Зростання неподаткових надходжень та покращення адміністрування окремих податків зумовили різке збільшення доходів зведеного бюджету в II кварталі 2015 року, водночас дія інфляційно-девальваційних ефектів практично вичерпалась. У цілому фіскальна політика характеризувалась як помірно жорстка, оскільки зростання видатків було більш помірним, ніж збільшення доходів. Хоча загальне сальдо зведеного бюджету у II кварталі було від'ємним – 1,7 млрд. грн., зберігся первинний профіцит у розмірі 5,3% ВВП. У липні зведений бюджет повернувся до профіциту. Квaziфіскальні витрати залишалися високими, зокрема на фінансування дефіциту НАК “Нафтогаз України”, ФГВФО та банків. Державний та гарантований державою борг станом на кінець червня 2015 року зріс на 30,6% порівняно з початком року – до 1 438 млрд. грн., що, урахувавши високу частку валютної складової боргу, було пов'язано із девальвацією гривні в січні-лютому. У 2015 році збережеться достатньо жорстка фіскальна політика, що пов'язано зі значними витратами на обслуговування боргу за наявності обмежень щодо розміру дефіциту бюджету. Дефіцит сектору загальнодержавного управління в 2015 році очікується на рівні 3% ВВП, а з урахуванням дефіциту НАК “Нафтогаз України” – 6,3% ВВП. Перерахування до бюджету частини прибутку Національного банку в обсязі 3,3% ВВП (61,8 млрд. грн.) пом'якшує характер бюджетної політики в поточному році. Державний та гарантований борг продовжить зростати в 2015 році та перевищить 90% ВВП (без урахування результатів боргової операції), тоді як основне зростання вже відбулось у I кварталі за рахунок курсової переоцінки валютної складової боргу. Вагомим ризиком для прогнозу показників сектору загальнодержавного управління є вірогідність підвищення неплатежів населення за газ та відповідно більш суттєвий дефіцит НАК “Нафтогаз України” і вищі потреби його фінансування.

За оцінками Національного банку України [25] варто зазначити, що незважаючи на стійку тенденцію до щоквартального зростання ВВП, річний показник зміни ВВП все ж буде від'ємним (-7,5%), що обумовлюється суттєвим зниженням економіки протягом 2014 року.

Внаслідок суттєвого падіння імпорту чистий експорт вноситиме позитивний внесок у ВВП 2015 року. Споживання в 2015 році знижується внаслідок зниження реальних зарплат, зростання безробіття, жорсткої фіскальної політики, зниження кредитної активності.

Економіка протягом 2015 – 2016 років буде функціонувати нижче свого потенційного рівня (на 6%), що зумовить зниженню інфляційного тиску.

Одним з найточніших способів оцінки економічного розвитку держави є ВВП на душу населення. Розглянемо ВВП в порівнянні з іншими країнами.

Остаточний показник роботи української економіки в 2014 році виявився набагато нижче, ніж в інших країнах СНД і Східної Європи. У цьому винна нерозвиненість економіки – країни, які мають виробництво з низькою часткою доданої вартості , постраждали від ослаблення зовнішніх ринків більше інших.

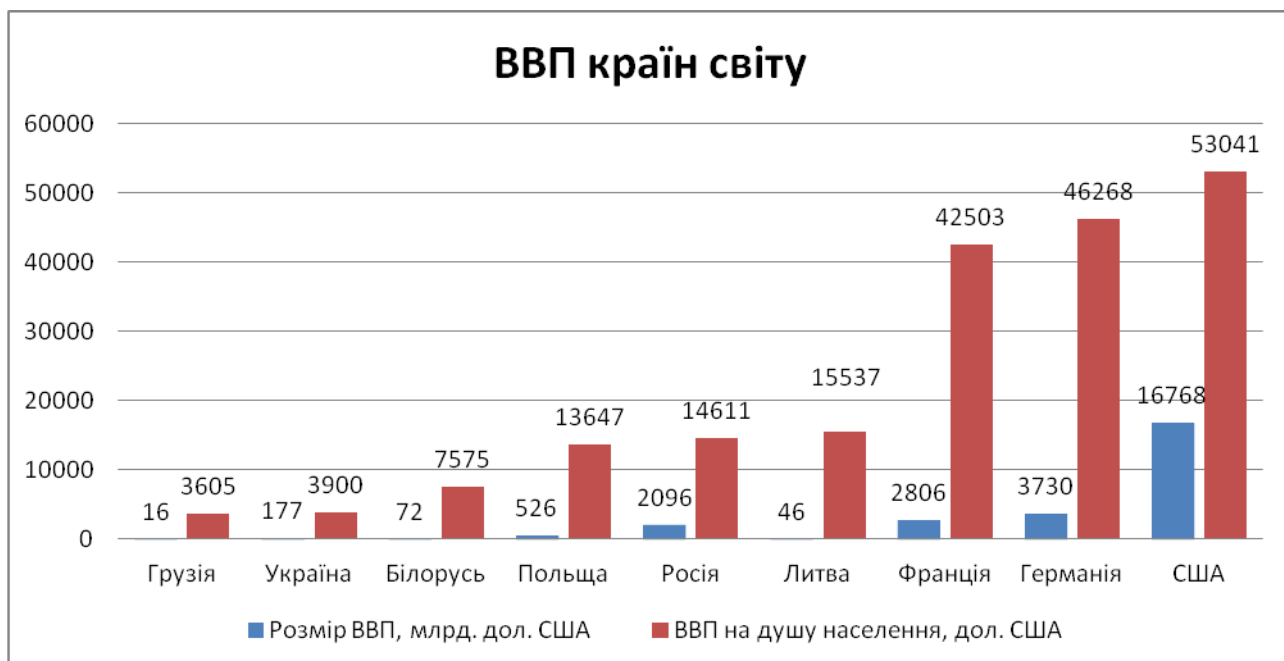

Рис. 3.2. ВВП деяких країн за даними Всесвітнього банку, млн.дол.США станом на 01.01.2015 р. [23]

Першочерговим заходом для покращення ситуації має стати макроекономічна стабілізація відновлення нормального функціонування банківської системи. Не менш важливими є також заходи, що направлені на підвищення якості та прозорості урядування, саме ряд цих та інших заходів допоможуть підвищити ефективність видатків бюджету, зменшити втрати від корупції та підвищити якість державних послуг.

Незважаючи на значний природний та людський потенціал, приватизацію переважної більшості виробничого потенціалу країни, численні міжнародні кредити, які були освоєні владою на протязі останніх 20 років – виробничі потужності України не були модернізовані, об'єкти промисловості набули високого ступеня зношення, а технологічну базу оминули новітні розробки. В своїй більшості вітчизняна продукція галузей переробки втратила конкурентоспроможність на міжнародному ринку товарів, а широкий внутрішній попит в значній мірі забезпечують імпортні товари [29].

За показником ВВП на душу населення Україна скоротилася з 119-го на 139-місце. Одним з напрямів реалізації цієї мети є детінізація економіки та зміцнення гривні.

Щодо зміцнення гривні слід зазначити, що у світовій практиці було кілька прикладів значної ревальвації національної валюти. А саме, у 2000-2008 роках Чехія та Бразилія змогли майже вдвічі зміцнити свої валюти.

Якщо розглядати детінізацію, то за результатами експертів, у тіні перебуває до 50% економіки України. Тіньова економіка є однією з найбільших перешкод розвитку конкурентоспроможності країни, зростання соціальних стандартів життя населення та інтеграції в європейське співтовариство [9].

Аналіз індексу економічних свобод -2014 засвідчив, що в Україні найгірші умови для розвитку економіки серед країн Європи та більшості пострадянських країн. Динаміка показників говорить про незадовільний стан інвестиційного клімату та рівня корупції в Україні.

Основною метою детінізації економіки України є створення умов для покращення інвестиційного клімату, захист прав власності та трудових відносин,

зниження податкового тиску.

Зокрема є багато країн, які змогли домогтися подвоєння ВВП за десять років. Ці подвоєння ВВП відбулися різними шляхами: одні за рахунок видобутку й експорту енергоресурсів (ОАЕ, Саудівська Аравія, Ангола, Азербайджан), другі - шляхом нарощування експорто-орієнтованих наукомістких галузей (Гонконг, Сінгапур, Малайзія), треті – за рахунок розвитку туризму (острівні країни Карибського басейну).

При цьому більшість країн, які подвоїли ВВП на межі ХХ-ХХІ століття, залучають значні обсяги іноземного капіталу.

Отже, в багатьох країнах, зокрема і в Україні, є великі резерви для залучення грошових переказів через фінансово-банківську систему. Це дало б змогу вирівняти платіжний баланс і залучити кошти на розвиток підприємництва, домогосподарства. Для цього необхідно працювати над скороченням частки «тіньових» переказів і їх збільшенням через фінансово-банківську систему. Це позитивно вплине на зростання ВВП.

Уряд повинен мінімізувати негативний ефект бюджетної стабілізації для економічної активності. Необхідно знайти кошти для низки важливих інфраструктурних проектів, провести максимальне заохочення підприємницької активності, введення адекватних банківських інструментів для фінансування нових проектів. Звичайно, це – не завдання уряду, але він може запропонувати заходи, які потім будуть прийняті на рівні закону. І, останнє, це потрібна максимальна підтримка експортної діяльності за рахунок технічної, правової, інформаційної підтримки самих експертів, за рахунок виходу малого і середнього бізнесу на зовнішні ринки, а також за рахунок експортного страхування й кредитування [10].

Отже, сподіваємось, що у найближчому майбутньому Україна стане передовою країною з високим рівнем життя населення. Оскільки, в Україні є всі можливості для того, щоб вийти на якісно новий рівень розвитку економіки, проте без державного втручання, без видатків на стимулювання пріоритетних галузей

господарювання, без бюджетних інвестицій цей процес може затягнутися на багато років.

4. Новітні індикатори макроекономічного розвитку як альтернатива ВВП

Перехід України до ринкової економіки потребує докорінної перебудови статистики та обліку. Але для цього потрібен час, адже миттєво це зробити неможливо. Цей процес має еволюційний характер. Для того, щоб його прискорити, необхідно скористатися практичним досвідом країн з розвинутою економікою та запровадити міжнародні стандарти з обліку та статистики. Центральне місце з міжнародних стандартів обліку та статистики належить новітнім макроекономічним показникам. Із новим макроекономічних показників ми розглянемо *індекс людського розвитку, індекс економічної свободи та рівень глобалізації*.

Індекс людського розвитку – це індекс для порівняльної оцінки рівня життя, освіти, писемності, середньої тривалості життя та інших показників країни. ІЛР було розроблено в 1990 році пакистанським економістом Махбубом ель Хаком, і з тих пір Індекс використовується з 1993 року ООН в щорічному звіті з розвитку людського потенціалу. Методика розрахунку індексу використовує середнє арифметичне таких трьох показників соціальної політики країни:

- 1) очікувана тривалість життя при народженні;
- 2) писемність дорослого населення та валове охоплення всіма видами навчання;
- 3) величина ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності [13].

$$ІЛР = (І_{ввп/н} + І_{осв.} + І_{тр.ж.})/3,$$

ІЛР вимірюється у відносних величинах: $0 < ІЛР < 1$.

Під час розрахунків індексу людського розвитку визначається також тендерний показник, який враховує соціально-економічну нерівність у становищі чоловіків і жінок у країні. Це так звані гендерні відмінності. Якщо така нерівність має місце, то розрахунки зазначених вище індексів здійснюються окремо для чоловіків і жінок, що приводить до зниження індексу тендерного розвитку (ІГР) порівняно з індексом людського розвитку ($ІГР < ІЛР$). Якщо ж відмічається тендерна рівність, то ці індекси майже однакові [11].

Значення індексу людського розвитку України в 2015 році дорівнює 0,747 – це показник належить до високої категорії людського розвитку – що сставить країну на 81 позицію з 188 країн та територій.

За критерієм досліджуваного індексу, в нашій країні найкраща ситуація із освітою та грамотністю, значно гірша з станом здоров'я та тривалістю життя, а найгірша – з рівнем життя.

Індекс гендерної нерівності в Україні становить 0,286 і ставить Україну на 57 місце із 155 країн, у яких він вимірюється. Фахівці говорять, що це високий показник і його потрібно знижувати. Так, в Україні тільки 11,5% місць в парламенті належить жінкам. Тоді як 91,7% жінок мають як мінімум середню освіту – проти майже 96% чоловіків. Частка участі жінок на ринку праці становить 53 %, тоді як чоловіків – 70% [31].

Індекс економічної свободи порівнює обмеження і перешкоди на шляху економічної діяльності, до яких вдаються уряди різних країн. Логіка Індексу базується на ідеї Адама Сміта, згідно з якою добробут країни залежить від ступеня свободи ринку і свободи економічної діяльності в ній.

Економічна свобода – це фундаментальне право кожної людини контролювати свою власну працю і власність. Індивідууми, в економічно вільному суспільстві, вільні самі обирати будь - який спосіб роботи, виробництва , споживання та інвестування. Ця свобода повинна охоронятися державою.

Дослідження Індексу економічної свободи відображає важливий взаємозв'язок між економічною свободою і соціально-економічними благами, такими як дохід на душу населення, темпи економічного зростання, розвиток людського капіталу, демократія, захист довкілля та боротьба з бідністю.

Аналіз Індексу економічної свободи дає можливість визначити недоліки та перешкоди, які створює держава і які за умови обмеження свободи економічної діяльності стримують економічне зростання в країні.

В Індексі аналізується 10 компонентів економічної свободи, запропонованих у 4 категорії:

- 1) верховенство права (права власності, свободи від корупції);

- 2) обмежений уряд (фіскальна свобода, державні витрати);
- 3) регуляторна ефективність (свобода бідності, свобода ринку праці, монетарна свобода);
- 4) відкритість ринків (свобода торгівлі, свобода інвестицій, фінансова свобода) [5].

Індекс поєднує кількісні і якісні показники і розраховується як середнє арифметичне 10 економічних свобод. Індекс має значення від 0 (найгірше) до 100 (найкраще).

Найвищі оцінки в Україні стабільно отримує свобода торгівлі (84,4 бала зі 100 у 2013 році), за якою Україна посідає 48-е місце у 2013 році. Хороші показники свободи торгівлі Україна отримує завдяки досить низькому показнику середньозваженого митного збору (в Україні він дорівнює 2,8%); деякою мірою послаблюють цей показник нетарифні бар'єри в торгівлі, що захищають окремі ринки. Україна стабільно займає найгірші позиції за 4-а категоріями економічної свободи: інвестиційною свободою (154-е місце з 177 країн, 20 балів з максимально можливих 100), державними витратами (154-е місце, 29.4 бали), свободою від корупції (149- е місце, 23 бали), і свободою бізнесу (148-е місце, 47,4 бали). Низьку оцінку інвестиційної свободи Україна отримала в основному через непрозорість і неефективність роботи чиновників у сфері інвестиційної діяльності в країні, обмежень для іноземних інвесторів на купівлю землі, обмежень мобільності капіталу. Рівень державних витрат (48,5% від ВВП) значно послаблює групу компонентів економічної свободи – «обмежений уряд». Індекс свободи від корупції має низькі показники через критичне поширення цього феномену в країні, що підтверджує Індекс сприйняття корупції від Transparency International.

Індекс глобалізації – це агрегований показник, який включає 4 параметри:

- 1) *рівень економічної інтеграції*, який визначається обсягом зовнішньої торгівлі, іноземних інвестицій та „ закордонних виплат ”, включаючи і заробітну плату;
- 2) *персональні контакти*:

- кількість міжнародних поїздок;
- кількість туристичних поїздок;
- кількість користувачів міжнародною поштою та інтенсивність обміну інформацією цим способом;
- міжнародні телефонні зв'язки;

3) *технології:*

- загальна кількість Інтернет серверів;
- кількість користувачів Інтернету;

4) *ступінь участі країн у міжнародних зв'язках та діяльність міжнародних організацій [12].*

Отже, між індексом людського розвитку, індексом економічної свободи та рівнем глобалізації існує прямий зв'язок, але не пропорційний. Чим більшим є рівень глобалізації, тим вищим відповідно є рівень економічної свободи.

Відповідно і індекс людського розвитку буде зростати зі збільшенням відкритості економіки.

Визначення цих показників є дуже важливим при порівнянні різних країн світу. Вони дають можливість найбільш точно порівняти різні сфери життя тієї чи іншої країни, охарактеризувати рівень добробуту населення, грамотності, освіченості. Україна має переважно середні показники по цих індексах, тому необхідно проводити політику, спрямовану на їх покращення, поліпшення умов життя населення.

5. Зв'язок ВВП і національного щастя: внесок Е. Дітона – лауреата Нобелівської премії з економіки 2015 року

У 2015 році лауреатом премії Ріксбанку Швеції імені Альберта Нобеля став Енгус Дітон – професор економіки та міжнародних відносин Принстонського університету (США).

Роботи економіста допомагають знайти відповідь на одне з фундаментальних питань світової економічної думки – з'ясувати природу нерівності. Е. Дітон зробив великий внесок у визначення шляхів оцінки та порівняння рівня добробуту та бідності в часовому та географічному вимірах.

Методологія Дітона полягає в тому, що необхідно вивчити споживання в різних країнах світу на індивідуальному рівні. Лише після цього можна переходити від часткових даних до загальних висновків.

За висновками Шведської королівської академії наук, роботи Енгуса Дітона дають можливість зрозуміти процес прийняття рішень громадянами відносно розподілу своїх доходів. Залежність рівня доходів споживачів і попиту від ціни. В цьому полягає перша складова наукового доробку, за який Е. Дітона удостоєно Нобелівської премії [28].

«Для пояснення формування капіталу і розмірів економічних циклів необхідно зрозуміти довготривалі взаємозв'язки між рівнями доходів та споживання. В кількох роботах 1990 року Е. Дітон показав, що панівна теорія споживання не в змозі пояснити фактичні відносини, спираючись лише на агреговані (середні) показники доходу і споживання. Натомість необхідно враховувати, як окремі люди підлаштовують свій рівень споживання під власний дохід, що варіює зовсім не так, як середній. Це дослідження чітко показало, чому аналіз індивідуальних даних є ключем для розуміння усереднених даних. Такий підхід з того часу широко використовується в сучасній макроекономіці», – зазначається в релізі Нобелівського комітету [34].

Одним з найважливіших напрямів дослідження лауреата була розробка «Ідеальної системи попиту». Ця розробка виконана у співпраці з Джоном

Мюльбауером. У ній зазначено, як попит на кожен товар залежить від рівня цін, від індивідуальних доходів споживачів та індивідуального споживання.

Розробка рівнянь попиту була зумовлена проблемами державного регулювання.

«Ідеальна система попиту» після трьох десятиків років адаптації залишається загальновизнаним методом вивчення наслідків інфляції, купівельної спроможності, економічної політики різних країн.

Взаємозв'язок між обсягами доходів та споживання в економіці – друга складова нобелівського успіху Дітона. Енгус Дітон переглянув теорію Дж. М. Кейнса та макроекономічні моделі М. Фрідмена та Ф. Модільяні. Ці моделі спиралися ідеального репрезентованого споживача, витрати та споживання якого змінюються до ВВП в країні [30].

Дослідження Дітона засвідчило, що дослідження загальних агрегованих даних без врахування варіації за соціально-демографічними ознаками може спричинити помилку, адже ігнорується нерівність у розподілі доходів, а саме дуже великий розрив між доходами багатих і бідних верств населення. Тому було сформульовано «парадокс Дітона». Парадокс полягає в тому, що потрібно моделювати макроекономічні процеси на базі даних про індивідуальні доходи та індивідуальну поведінку споживача.

Третьою складовою досліджень, удостоєних Нобелівської премії, є дослідження Е. Дітона стосовно оцінювання бідності в країні. Вченим доведено, що межа бідності не може бути однаковою для всіх країн і виражатися цифрою мінімального доходу. Розрахунок середньодушового доходу і середньодушового споживання не відображає реальної ситуації через значні статево-вікові відмінності та через відмінності потреб малих і великих за розміром сімей. Цей підхід широко використовується в міжнародних організаціях та практичних роботах, які спрямовані на подолання бідності [28].

В одній із своїх робіт, «Велика втеча: здоров'я, багатство і походження нерівності», «великою втечею» є втеча від бідності та захворювань, науковець зазначає: «сучасні, більш глибокі дослідження економічних процесів доводять, що

тоді як більшість людей виграли в медичному обслуговуванні і здоров'ї через зростання ВВП, окремі групи цього виграшу не отримали».

Дітон критикує модель допомоги бідним країнам, яка базується на спрямуванні коштів, медичної допомоги, продуктів від багатих країн до бідних. Проте уряди бідних країн частину цих коштів спрямовують на інші цілі, наприклад на фінансування озброєння, а те що стосується поставок ліків, продуктів, не потрапляють до нужденних. Е. Дітон вважає, що допомога в подоланні бідності лише підтримує неефективні уряди бідних країн [34].

На думку вченого, розрив між розвиненими країнами і такими, що розвиваються можна досягти не фінансовою підтримкою, а завдяки ліквідації митних бар'єрів, спрощенні трудової міграції.

Крім основних досліджень у сфері споживання, Дітон відомий низкою досліджень нерівності, бідності, зв'язку між доходами і оцінкою власного життя.

У 2010 році Енгус Дітон разом із лауреатом Нобелівської премії 2002 року Д. Канеманом довели наявність прямого зв'язку між матеріальним добробутом та відчуттям щастя в значенні «задоволення життям». Тобто, мова йшла про те, скільки людині грошей, аби відчувати себе щасливою. Гроші допомагають людині відчувати себе щасливою, але коли їх забагато, вони втрачають цю здатність [28].

У цьому дослідженні лауреати зазначають: «Високі доходи приносять задоволення життям, але не дарують щастя, тоді як низькі доходи асоціюються з низькою оцінкою життя і з пригніченим емоційним станом».

Отже, на цьому переліку дослідження добробуту Е.Дітона на закінчується, його праці торкаються різних положень аналізу взаємозв'язків між віком, здоров'ям, самопочуттям, дослідження поширеності суїциду за віком, добробутом та національністю жертв.

Роблячи висновок, потрібно зазначити, що роботи лауреата Нобелівської премії мали великий вплив як на мікро- так і на макроекономіку. Результати досліджень отримали визнання у науковому співтоваристві, а також застосовуються у практиці державної політики в сфері економічного регулювання.

ВИСНОВКИ

Отже, система національних рахунків (СНР) – це сукупність взаємопов'язаних показників та класифікацій, яка віддзеркалює реальні явища і процеси економіки на макрорівні. Вона вміщує інформацію про всіх суб'єктів, що беруть участь у економічних процесах; відображає всі економічні операції, пов'язані з виробництвом, розподілом та перерозподілом доходів, нагромадженням активів, кінцевим споживанням.

В основі СНР лежить концепція розширеного трактування виробництва. Система національного рахівництва, ухвалена Статистичною комісією ООН у 1993 р., охоплює як галузі, що виробляють матеріальні блага, так і галузі, що виробляють послуги (галузі науки, освіти, мистецтва, культури, охорони здоров'я, державного управління, фінанси, страхування, житлово-комунальне господарство тощо).

СНР являє собою струнку систему з високим рівнем централізації внутрішньої структури й урахуванням усіх зв'язків між елементами на основі відповідної методології і принципу подвійного запису кожної економічної операції. СНР дозволяє підпорядкувати і класифікувати економічну інформацію, узгодити дані, що відносяться хоч і до взаємопов'язаних, але різних аспектів економічного процесу. Дана система є важливим підґрунтям для проведення розрахунків основних макроекономічних показників і використання її для регулювання національної економіки.

Використання СНР для макроекономічного аналізу та прогнозування дає можливість:

- вивчити темпи економічного зростання та коливання економічної кон'юнктури;
- дослідити галузеву структуру економіки та її зміни за той чи інший період;
- проаналізувати структуру використання ВВП на кінцеве споживання, валове нагромадження, чистий експорт.

Сьогодні систему національних рахунків використовують практично всі країни світу. Її значення дуже велике. Процес запровадження в повному обсязі

міжнародних стандартів національного рахівництва не можна вважати завершеним. Світовий досвід свідчить, що навіть у розвинутих країнах цей процес є досить тривалим.

Перехід України до цієї системи почався в 1990-ті роки і не завершений досі. Перед нашою державою стоїть ще багато невирішених проблем щодо збору, обробки і систематизації інформації, необхідної для запровадження повноцінної системи національного рахівництва. До того ж в Україні ще не розв'язано проблему адаптації методик розрахунку окремих показників СНР, впровадження нових рахунків, створення інтегрованих інформаційних ресурсів національного рахівництва із застосуванням сучасних комп'ютерних технологій. Але початок покладено і багато вже зроблено. Однак попереду ще напружена і клопітка робота, яка потребує значних фінансових та висококваліфікованих кадрових ресурсів.

Як уже зазначалося основними макроекономічними показниками СНР є ВВП і ВНД. Зростання цих показників має основною і кінцевою метою збільшення суспільного добробуту населення країни. Забезпечення зростання добробуту населення головним чином полягає у задоволенні потреб, які кількісно зростають та якісно змінюються. При цьому особливо важливу роль відіграє тісний взаємозв'язок між потребами окремого громадянина (індивідуума) та суспільства в цілому.

Аналізуючи ВВП України впродовж останніх десяти років можна стверджувати, що наша економіка протягом цього часу зростала, хоча і повільними темпами. Зараз у господарсько-промисловому комплексі триває спад виробництва, обумовлений загальною економічною кризою: неефективним реформуванням економіки, важким фінансовим становищем, високим рівнем інфляції.

Негативний вплив на економічне становище нашої держави має анексія Криму Росією та війна на Донбасі, адже руйнуються потужні заводи і фабрики, які складали основу української економіки. Не менш негативними чинниками є корупція, застарілі способи і методи господарювання.

Однак в Україні є потужний потенціал. Вже зараз багато промислових

виробів (метал, літаки, ракетносії, тканини, швейні вироби, продовольчі товари тощо) користуються великим попитом на світовому ринку. За умови здійснення ринкових перетворень Україна зможе поступово збільшити випуск конкурентоспроможної продукції; для цього вона має як значні природні ресурси, так і висококваліфіковані кадри. Залучивши їх у виробничий процес ми досягнемо значних результатів і зможемо конкурувати із найрозвиненішими країнами світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Базилевич В. Д. Макроекономіка: Навчальний посібник / В. Д. Базилевич, Л. О. Баластрик. – К.: Знання, 2002. – 368 с.
2. Бобух І. М. Соціальний потенціал як новітня складова національного багатства / І. М. Бобух // Економіст. – 2011. - № 4. – С. 68 – 74.
3. Будаговська С. Мікроекономіка і макроекономіка: підручник для студентів екон. спец. закл. освіти: У 2 ч. / С. Будаговська, О. Клієвич, І. Луніна та ін.; За заг. ред. С. Будаговської. – К.: Основи, 2001. – 517 с.
4. Воротін В. Тактичні пріоритети та стратегічні орієнтири економіки України / В. Воротін . – К.: НІСД, 2008. – 88 с.
5. Данилович-Кропивницька М. Л. Макроекономіка: Навчальний посібник / М. Л. Данилович-Кропивницька, П. І. Стецюк, І. О. Тивончук. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2014. – 292 с.
6. Длугопольський О. В. Політекономія публічного сектора: західні орієнтири / О. В. Длугопольський // Економічна теорія: Науковий журнал. – 2006. - № 2. – С. 3 – 16.
7. Економічна теорія: політична економія: Підручник / За ред. С. І. Юрія. – К.: Кондор, 2009. – 604 с.
8. Жаліло А. Я. Економіка України на шляху від депресії до зростання: джерела, важелі, інструменти / Я. А. Жаліло, Д. С. Покришка, Я. В. Белінська. – К.: НІСД, 2010. – 96 с.
9. Жаліло А. Я. Тактичні пріоритети і стратегічні орієнтири економіки України / Я. А. Жаліло. – К.: НІСД, 2008. – 88 с.
10. Жаліло Я. А. Інструменти макроекономічної політики / Я. А. Жаліло // Україна-НАТО. - 2005. - № 6. - С. 60 — 64.
11. Круш П. В. Макроекономіка: Навчальний посібник / П. В. Круш, С. О. Тульчинська. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 328 с.
12. Кулішов В. В. Макроекономіка: основи теорії і практикум: Навчальний посібник / В. В. Кулішов. – Львів: Магнолія плюс, 2004. – 256 с.

13. Макроекономіка: Навчальний посібник/ За ред. В.П. Решетило. – Х.: ХНАМГ, 2009. – 295 с.
14. Небава М. І. Теорія макроекономіки. Навчальний посібник / М. І. Небава. – К.: Слово, 2003. – 536 с.
15. Пелехова В. А. Макроекономіка: Навчальний посібник – 2-е вид., доп. та перероб. / В. А. Пелехова. – Миколаїв: МДГУ, 2005. – 304 с.
16. Петрова В. Ф. Система національних рахунків: конспект лекцій / В. Ф. Петрова, Є. В. Гаврилченко. – Харків: ХНАМГ, 2010. – 131 с.
17. Пищуліна О. М. Застосування теорії «інституціональні пастки» для аналізу макроекономічної політики / О. М. Пищуліна // Стратегічні пріоритети. – 2012. – № 2. – С. 85 – 91.
18. Радіонова І. Ф. Макроекономіка: теорія і політика: Підручник. – К.: Таксон, 2004. – 170 с.
19. Розпущенко І. Управління державними видатками в перехідних економіках / І. Розпущенко. – К.: Основи, 1993. – 288 с.
20. Саєнко М. Г. Макроекономіка: Довідник / М. Г. Саєнко. – Тернопіль: Тайп, 2004. – 121 с.
21. Сімоно Ф. 39 уроків сучасної економіки / Пер. з франц. – К.: КМ Академія, 2004. – 303 с.
22. Ходжаян А. О. Політична економія: Навч.- метод. Посібник / А. О. Ходжаян. – К.: Кондор, 2009. – 304 с.
23. Валовой внутренний продукт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://insiders.com.ua/spravochnik/valovoj-vnutrennij-produkt>.
24. ВВП України та його вплив на життя українців [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://publicaudit.com.ua/reports-on-audit/vvp-ukrayini-ta-jogo-vpliv-na-zhittya-ukrayintsiv/>.
25. Інфляційний звіт НБУ за вересень 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=22249640>.
26. Квартальні розрахунки валового внутрішнього продукту України за 2010–2014 роки [Електронний ресурс]. Статистичний збірник. Державна служба

статистики України / за редакцією І. М. Нікітіної, Київ, 2015.- С.18 Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

27. Комплексна оцінка економічної ситуації в Україні у 2014-2015 рр. (частина 1: Загальна оцінка макроекономічної ситуації) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://iac.org.ua/kompleksna-otsinka-ekonomichnoyi-situatsiyi-v-ukrayini-u-2014-2015-rr-chastina-1-zagalna-otsinka-makroekonomichnoyi-situatsiyi/>.

28. Лауреатом Нобелевской премии по экономике стал Энгус Дитон [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://news.liga.net/news/world/6846449-laureatom-nobelevskoy-premii-po-ekonomike-stal-angus-diton.htm>

29. Мадяр Р.О. Пріоритетні заходи з стабілізації обсягів ВВП та прогнозування його динаміки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21CO...

30. Нобелівська історія-2015: дослідник добробуту Енгус Дітон [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forbes.net.ua/ua/opinions/1403699-nobelivska-istoriya-2015-doslidnik-dobrobutuengus-diton>

31. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

32. Офіційний сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.minfin.gov.ua

33. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=91916>

34. Счастья, здоровья и процветания. Идеи нобелевского лауреата по экономике. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://slon.ru/posts/57871>